

közül többen neves fotósokká lettek, mint Nagy Zoltán, Tahin Gyula. Ebbe a körbe tartozott Károly is, no meg a méltatlan sorsú Belánszky Ferenc és néha Mizser Pál is megfordult közöttünk. Ebből az időből is számtalan anekdotát tudnék felidézni.

Majd a középiskola végeztével hosszú időre elkerültem a városból. Több mint három évtized után visszatérve, abból a csapatból már csak Károllyal találkoztam a városban. Egy alkalommal gödi alkotóházában beszélgettünk, amikor megmutatta fából készült szobrait is. Akár egy kész komplett kiállítás anyagát tárolta ott. Igazi Dominos látásmóddal készült szobrok voltak. Olyanok, amiket három-négy évtizeddel korábban ismertem meg rajzain, vázlatain. Itt egy művész, akit nem érintett meg a kornak semmilyen izmusa - gondoltam. Független tudott maradni a divatirányzatoktól és semmit sem engedett önmaga belsejében megfogalmazott és kiérlelt világából. Igen, ez volt az az alkotóerő benne, ami megfogott és jószerivel kamaszkori ismeretségünket barátságáá érlelte.

Károly lokálpatrióta volt és világpolgár egyszerre. Részt vett a Városszépítők Egyesületében, ismert véleményformálója volt a civil kezdeményezéseknek, és néha még tollat is fogott, mely írások közül néhányat a Váci Polgár és a Váci Napló is leközlött. Részt vett az évről évre megrendezésre kerülő Téli Tárlatokon is és keze nyomát megtaláljuk a Madách Imre Művelődési Házban épp úgy, mint a Pikéthy Tibor Zeneiskolában, de itt kell megemlítenem a városnak ajándékozott Kassai Vidor bronz mellszobrát is. Csak halkan jegyzem meg, hogy mindezt önzetlenül, mindenféle anyagi ellenszolgáltatás nélkül. Talán nem túlzás ha úgy fogalmazok, hogy közéleti mellőzöttsége mellett tette városáért, hiszen sem a Téli Tárlatokon kiosztott díjakból, sem más városi elismerésben nem részesült. Önzetlen szolgálatnak tekintette városának ajándékozott alkotásait. Mindezt saját szavai is visszaigazolják, amit egy kiállításának megnyitója után szót kérve, következőképp fogalmazott meg: „Nem tudom, hogy az orvosok hány csücskét ismerik, vagy határozzák meg egy szívnek, de ti itt, akik eljöttetek munkáimat megnézni, mind az én szívem csücskei vagytok.”

Befejezésül abban bízva zárom mondanivalómat, hogy talán nem vártak műelemző, kritikai értékelést tőlem, hiszen itt van egy csöppnyi ízelítő Károly munkáiból, beszéljenek hát azok helyettem.

Elhangzott Domin Károly "Tánc és muzsika" című emlékkiállításának alkalmából a Lyra Könyvesház Torony-Galériájában 2014 november 7-én.

MÁTÉ-TÓTH ANDRÁS

PARALLAX

Tengely

A gépekben a tengelyen fordul meg mindaz, ami a szerkezet működéséhez elengedhetetlen. Eközben a tengelyre különböző erők hatnak, hajlítják, forgatják, húzzák a ránehezedő, rákapcsolt forgó alkatrészek. A mechanikában megkülönböztetik az álló és a forgó tengelyt, de abból a szempontból nincs közöttük különbség, hogy a hozzájuk kapcsolt elemek rajtuk forognak. A gép rendeltetészerű működésére általában úgy gondolunk, mint a tengely folyamatos forgására. Ám ha a folyamatot lelassítjuk, és csupán egyetlen mozgást veszünk szemügyre, akkor nem forgásról beszélünk, hanem fordulatról: a fent és a lent, az itt és az ott közötti átmenetről.

Térségünket, ezt a kelet-közép-európai országcsoportot a gazdasági és politikai folyamatok elemzői 1990 utántól átmeneti régióknak nevezték el, s a régióhoz tartozó társadalmakat átmeneti társadalmaknak. A kommunizmus totális diktatúrájából és kézi vezérlésű gazdaságából a demokrácia szabadságába és a piac vezérelte gazdaságba fordultak át az országok. A folyamatok átmenetként történő meghatározása első látásra találónak is tűnik, ám éppen a régió társadalmainak tapasztalatai hívják fel a figyelmet arra, hogy ennél sokkal összetettebb jelenségről van szó. A történelemben ugyanis még soha nem találkozhattunk a modern elnyomás ilyen hosszú szakaszával, s nem világos, hogy melyek a maradandó változások, és melyekből van felépülés. Másrészt, mire a fordulat elindult, addigra az a távlat, amelyet hagyományosan demokráciának és kapitalizmusnak neveznek, egyre bizonytalanabbá vált, egyre inkább eljutott működési képességének határaihoz. A változást tekintve tehát sem a honnan, sem a hogyan, sem a hová nem egyértelmű.

Karl Jaspers német filozófus nevéhez kötődik a tengelykor (Achsenzeit) kifejezés. A történelem eredetéről és céljáról írt hatalmas értekezésében kifejti, hogy a Krisztus előtti VIII. és II. század között a világ összes kontinensén nagyjából egy időben átfogó fordulat következett be, amelyben az emberiség nagy kulturái megalkották azokat az alapelveket, melyek máig hatóan alkalmasnak tűnnek a civilizáció pilléreiként szolgálni. Kínában ekkor működött Konfucius és Lao-ce, Indiában Buddha, a Közel-Keleten a nagyobb és kisebb bibliai próféták, Iránban Zarathusztra, Görögországban Platón, Szókratész és Arisztotelész, Rómában Cicero és Seneca – hogy csak a legnagyobbakat említsük. Ezek a hatalmas tanítók alkották meg az emberről, az istenekről, a közösségről, az anyagról és a természetről, az életről és a halálról azokat a fogalmakat és átfogó víziókat, melyekhez azóta is mérheti magát az emberiség bármely társadalmá, kisebb vagy nagyobb közössége.

Az átmenet, a fordulat, a tengely-kor kivételes időszak, melyben erjed és megérik a következő korszak. Jaspers szerint ezek a csodálatos szellemi alkotások azért következtek be, mert az átmenet minden esetben két hegemónia közötti korszak volt: a már nem és a még nem közötti termékeny időszak. A történelem, az eszmék, a társadalom és az ember folyamatos mozgásban van, lényegét nem az állapotok, hanem a folyamat révén ismeri fel, abban, amivé válik, amibe fordul – a lehetőségek tengelyén.

Diszkréció

Az emberi félelmek közül az egyik legszörnyűbb a lelepleződéstől való félelem. Nem csupán az elkövetett bűnök miatt, hanem minden miatt, ami, ha kitudódik, ha a lepel lehull róla, akkor az ember pőrén áll, teljes kiszolgáltatottságban. A lelepleződés önmagában is félelmetes, anélkül is, hogy a kitudódott vétek miatti büntetés bekövetkezne. Alighanem a védtelenség miatt. Ezért vágyik az ember arra, hogy lehessenek titkai, a nyilvánosság elől elfedett dolgai, hogy ne legyen védtelen. Az emberi személy igényli a szemérmét. Felöltözik, hogy ne lehessen azonosítható a pusztá testével. Nem mond ki mindent, amit gondol, hogy fenntartsa dilemmái számára a töprengés, sőt a szemlélődés terét. Nem nevez meg tüstént, mert engedi a látvány árnyalatait érvényesülni.

A teljes nyíltság és a korlátatlan ismeret, a minden megmutatása és mindennek napvilágra kerülése végtelen távlatú vágy, csak a végső beteljesülésben lehetséges, ahol már nem félelmetes.

A katolikus imádságok közül az egyik leggyakrabban mondott Az Úr angyala kezdetű. Az Üdvöz légy, Mária imádságból ez a forma fűzért alkot, melyet három evangéliumi láncszem köt össze. Az angyali üdvözlés, amely kijelenti, hogy Mária a Szentlélektől fogant, Mária teljes igénje és beleegyezése, majd a megtestesülés kijelentése. Az imádságfűzért egy könyörgés zárja le, amely hálát ad a megtestesülés titkának megismeréséért és az ajándékában való részesedésért. Az Úr angyalát naponta háromszor imádkozzák, a reggeli, a déli és az esti harangszókor. Az imádságot mai formájában V. Piusz pápa vezette be 1571-ben Németországban, nem teljesen függetlenül az európai kereszténység törökök ellen vívott küzdelmének lelki támogatásától. A római Szent Péter téri „angelus” imádságot II. János Pál kezdte el 1978. október 22-én, amely hagyományt utóda is folytatta.

Az Úr angyala diszkrét imádság. Valamiről hallgat, valamit eltakar, ami az evangéliumi jelenet szerves részét képezi, s ami nemcsak Mária, hanem minden néven szólított bibliai személy esetében lényeges, bensőséges titok: a megdöbbenés, az értetlenség és a méltatlanság megnyilatkozását. Mária az angyal köszöntésére az evangélium szerint először zavarba jön, majd meg is

kérdezi: „Hogyan lehetséges ez, hiszen férfit nem ismerek?” Mária fél, az angyalnak meg kell nyugtatnia: „Ne félj!” (Lk 1,26). Az úrangyala imádság diszkrétan elhallgatja azt a teret vagy momentumot, amelyben Mária és mindenki más megérleli és meghozza döntését, és hitében az ígéretre hagyatkozik.

Az ember igényli a diszkréciót, a vallásban is, a lelki-ségben is. A végső beteljesedésben, ahol majd színről színre lehet látni, az ismeret világol, és Isten lesz minden mindenben, ott már nem lesz szükség diszkrécióra. Addig azonban ez biztosítja a valláshoz olyan mélyen hozzá tartozó dilemma terét, a megértés és elfogadás idejét. A diszkréció igénye jelzi a személy egyediségét, önmagává válásának történetét. Érvényesítése csak akkor lehetséges, ha merjük gyanakodva fogadni a nyilvánvalóságok és egyértelműségek csalóka nyugalmát.

Permet

A húsvéti ünnepek záróakkordja a locsolkodás, melynek során a férfiak illatos vizet locsolnak nőismerőseikre, általában mondókával kísérve a cselekményt. A néprajzi kutatások számos népi hagyományt és játékot tártak fel, melyekben tombol a jókedv, huncutság, ötletesség. A locsolkodás szokásának értelmezésekor Bálint Sándor néprajztudós, a legszögedibb szögedi, ismert könyvében, melyben a karácsonyi, húsvéti és pünkösdi népszokásokat elemzi, azt írja: „Az öntözés kétségtelenül a tavaszi lustratio egyik erotikus célzatú változata, amelynek eredete még nem egészen tisztázott. Mindenesetre keresztény hagyományok is szövődnek bele, hiszen hajdan a vízbemerítéssel, leöntéssel történő keresztelés húsvét táján volt. Amikor az egyház már az esztendő bármelyik napján keresztelt, az ősi gyakorlatot a nép tartotta fenn, alkalmazván a maga sajátos szemlélete és igényei szerint.”

E gazdag tartalmú mondat számos utalást tesz, melyeknél érdemes kissé elidőzni. Az első mindjárt a lusztráció fogalma, amely magyarul tisztítást, megtisztítást jelent. Lusztrációval jelölte többek között az antik római vallás a tisztátalanná lett személyek megtisztítását, például mensest vagy halott érintését követően. De így nevezték az újszülöttek megtisztítását is az ártó szellemektől. A lusztráció szertartásának erotikus jellege arra vezethető vissza, hogy a görög mitológiában a hajnali páráról úgy gondolták, az a Hold ajándéka, amellyel megtermékenyíti a földet, s ennek következtében sarjadnak a növények. A tisztulást és megtermékenyítést jelképező permethintés rítusa tehát ott húzódik az európai hagyományokban, s elér egészen a modern időkig, amikor a higiénia és a megtermékenyítés is gyakran megfosztatik misztikus dimenzióitól, és pusztán technikai eljárássá szűkül.

A vízzel vagy mással való permethintés azonban nem csupán az antik európai kultuszokban fedezhető fel, ha-

nem Európán kívül is. Az észak-amerikai omaha indiánok között szárazság idején a Buffalo Társaság tagjai megtöltenek vízzel egy nagy teknőt, majd négyszer körüljárják. Ezek után szájukba vesznek egy keveset a vízből, és permetező esőt imitálván a levegőbe spriccelik. Így remélik a szimpatetikus mágia logikája szerint, hogy amit ők elvégeznek a vízzel emberi módon, kicsiben, azt elvégzik az égiek, isteni módon, nagyban, és megnyitják az ég csatornáit. A Nigéria bizonyos régióiban honos tiv vallásban pedig az ellenségek kiengesztelődésének egyik rítusa úgy zajlik, hogy a felek vizet vagy sört vesznek a szájukba, majd permetezve kifújják, jelezvén, hogy vége a haragnak. Hasonlóan tesznek gyakorta a kenyai taiták is, mert úgy tartják, hogy a víz vagy a sör permetezése elhárítja a veszedelmet.

Amikor a kereszténység kialakította rituális, liturgikus gyakorlatait, akkor a legősibb formákra és gesztusokra támaszkodott, s feltöltötte ezeket azzal a sajátos hittartalommal, amely alapján a keresztelést vízzel végzi, s a szenteltvíz permetezésével fejezi ki épületek vagy személyek megtisztítását, Istennek ajánlását. A népi hiedelmek alapformái képezik az emberiség kultúrájának őshumuszát. Ezek jelennek meg számos mai rítusban, s ugyanezek a különböző vallások mai liturgiáiban, kifejezve az ember ősi vágyát a tisztaságra és a termékenységre.

A kereszténység kísérlete

Adott tárgy eltérő nézőpontból történő megfigyelése a tárgy felől nézve szöveget alkot, amelyet parallaktikus szögnek nevez a geometria. Minél nagyobb a távolság a két megfigyelési pont között, annál nagyobb a szög.

A parallax a paralel rokona. Utóbbiban a nézőpont és a megfigyelt tárgy között egyenes vonal húzódik, s ahány tárgy, annyi nézőpont. A parallaktikus nézet sajátossága egyfelől az, hogy egyetlen tárgyra fókuszál, másfelől a folyamatos közlekedés olyan nézőpontok között, amelyek egyébként egymással nem összeegyeztethetők. Slavoj Žižek szlovén származású neomarxista gondolkodó egy egész monográfiát szentelt e fogalom kifejtésének. Számára a három legfontosabb nézőpont, melyek mindegyike felmutatja parallaktikus sajátosságait: a filozófiai, a tudományos és a politikai.

A parallax sok mindenre megtanít, ahogyan tanította az egyiptomi csillagászokat, a görög matematikusokat vagy a római geodétákat. A mai posztmodern filozófiában többek között Jacques Lacan és Žižek nyomán a parallax a gondolkodás technikája, a személy és a társadalom szintjén egyaránt. A mai gondolkodás meghatározó – egyesek szerint inkább csak divatos – iskolái szerint a gondolkodás tárgyáról (úgy is fogalmazhatjuk: az igazságról) a figyelem és a megértés áthelyeződött az emberre, aki lát, gondolkodik. Radikálisabb megfogalmazás szerint már nincsenek olyan jellegű igazságok, amelyek metafizikai garanciákkal rendelkeznének, melyek tar-

talmát tehát nem az biztosítaná, hogy megértjük őket, hanem valami megértésen, időn és téren túli valóság, maga Isten vagy a Lét vagy bármely más néven nevezett, esetleg tisztelt abszolútum.

A Bibliát ismerő ember ilyenkor óhatatlanul asszociál a „Mi az igazság?” pilátusi kérdésre, amely klasszikussá vált mindazon esetekre, ahol az igazságba vetett mély hit vagy a feltétlen melletti elkötelezettség alapjaiban kérdőjelezhető meg. Mint valami gondolkodási vagy döntési hiba esetén, amikor az ember mindent félreért, mert nem látja át a helyzeteket, a bonyolult politikai összefüggéseket, s ezzel kirekeszti magát az értők, a talpraesettek, a mindenkor eligazodók közül. Mielőtt azonban bizonyos igazságfelfogást kereszténynek jelölnénk, s erre hivatkozva más felfogásokat nemcsak filozófiai, hanem vallási alapon elutasítanánk, érdemes mélyebbre ásni, s azt kérdezni, vajon a kereszténység nem az a világtörténelmi kísérlet-e, amely a végső soron mindig titok marad, ám önközlésében fáradhatatlan Isten szavát minden kor dadogásában megfogalmazza. S ha erre igennel merünk válaszolni, akkor megszívlelhetjük az olasz filozófus, Gianni Vattimo alábbi szövegét:

Ha az egyház felismerné, hogy a keresztény hit felszabadító értelmét éppen hogy az objektivitás igényének feladása bontakoztathatja ki, akkor végre pontot tehetne az igazság és a felebaráti szeretet közötti eldönthetetlen vita végére, amely történelme során annyiszor akadályozta. Az egyetlen igazság, melyet a Szentírás kinyilatkoztatott számunkra, és amely nem szorult az idők során semmiféle mítoszتانításra – minthogy nem kísérleti alapú, logikai vagy metafizikai kijelentés, hanem gyakorlati felszólítás –, a szeretet igazsága, a caritas.

